

Guía Docente				
Datos Identificativos				2020/21
Asignatura (*)	Comunicación aumentativa e alternativa		Código	652G04022
Titulación	Grao en Logopedia			
Descritores				
Ciclo	Período	Curso	Tipo	Créditos
Grao	1º cuatrimestre	Terceiro	Obrigatoria	6
Idioma	Castelán			
Modalidade docente	Híbrida			
Prerrequisitos				
Departamento	Psicoloxía			
Coordinación	Gomez Taibo, Maria Luisa	Correo electrónico	luisa.gomez.taibo@udc.es	
Profesorado	Gomez Taibo, Maria Luisa	Correo electrónico	luisa.gomez.taibo@udc.es	
Web				
Descrición xeral	<p>Descritores de la materia: Sistemas de Comunicación Aumentativa y Alternativa: objetos, pictogramas, símbolos Bliss. Acceso y tecnología de apoyo a la comunicación.</p> <p>La asignatura es una materia obligatoria que se ocupa de dotar al futuro logopeda de las herramientas necesarias para realizar la valoración y la intervención en el área de las dificultades de la comunicación. El uso de sistemas de comunicación aumentativa y alternativa basadas en objetos, en símbolos gráficos -SPC, Bliss, PIC, OT, etc., en signos manuales, y el uso de opciones de alta y baja tecnología de apoyo a la comunicación serán las herramientas para la intervención de las dificultades comunicativas de las personas sin habla o con habla poco funcional. Además, se proporcionarán estrategias para la enseñanza de habilidades comunicativas básicas y más avanzadas, para las poblaciones con discapacidad congénita y discapacidad adquirida.</p>			

Plan de continxencia	<p>1. Modificacións nos contidos</p> <p>Non haberá cambios nos contidos desta materia.</p> <p>2. Metodoloxías</p> <p>*Metodoloxías docentes que se manteñen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sesión maxistral: impártese virtualmente. - Proba obxectiva: a avaliación continua e virtual se mantén. - Eventos científicos e/ou divulgativos: son desenvolvidos virtualmente, polo tanto se manteñen. <p>*Metodoloxías docentes que se modifican:</p> <p>En caso de confinamento</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obradoiro: as prácticas dos sistemas alternativos non asistidos se impartirán virtualmente. As aprendizaxes serán supervisados por vía telemática por grupos de traballo. - Aprendizaxe colaborativa. Os membros dos grupos de traballo colaborarán virtualmente para a realización das tarefas asignadas. - Simulación: os casos prácticos serán prantexados e resolto telemáticamente. <p>3. Mecanismos de atención personalizada ao alumnado</p> <p>Teams: a) Haberá unha sesión semanal virtual en gran grupo para o avance dos contidos teóricos e dos traballos tutelados na franxa horaria que ten asignada a materia no calendario.</p> <p>b) Haberá dous sesións semanais para a atención en pequeno grupo (grupos de traballo de 3-4 estudantes) para o seguimento e apoio na realización dos traballos tutelados.</p> <p>Correo: O alumnado poderá facer uso do correo electrónico para as consultas breves que precisen, ou para solicitar encontros virtuais en Teams para a resolución das dúbidas que puideran ter.</p> <p>4. Modificacións na avaliación</p> <p>Non se realizarán cambios. Se manterán os mesmos criterios establecidos na guía docente tanto para o alumnado con dedicación completa como para o alumnado con recoñecemento de dedicación a tempo parcial e dispensa académica de exención de asistencia.</p> <p>*Observacións de avaliación: Polo tanto, OS REQUISITOS PARA SUPERAR A MATERIA PARA TODO O ALUMNADO calquera que sexa a súa dedicación son aprobar a proba obxectiva e a proba práctica -indispensable a superación de ambas con a lo menos un 5- e maila achega dos traballos tutelados nas datas que se indiquen.</p> <p>A oportunidade de xullo estará sometida aos mesmos criterios que a de xaneiro.</p> <p>5. Modificacións da bibliografía ou webgrafía</p> <p>Non se realizarán cambios. O alumnado dispoñerá de todos os materiais para o traballo desta materia da maneira dixitalizada en Moodle o comezo de cada tema ou o comezo de impartirse un bloque de contidos, xunto con todos os sitios web de internet para facer consultas necesarias para facer os traballos tutelados.</p>
-----------------------------	---

Competencias / Resultados do título	
Código	Competencias / Resultados do título
A2	Coñecer e integrar os fundamentos psicolóxicos da Logopedia: o desenvolvemento da linguaxe, o desenvolvemento psicolóxico, a Neuropsicoloxía da linguaxe, os procesos básicos e a Psicolingüística.
A3	Coñecer e integrar os fundamentos lingüísticos da Logopedia: Fonética e fonoloxía, morfosintaxe, semántica, pragmática, sociolingüística.

A7	Coñecer, recoñecer e discriminar entre a variedade das alteracións: os trastornos específicos do desenvolvemento da linguaxe, trastorno específico da linguaxe, retrasos da linguaxe, trastornos fonéticos e fonolóxicos; os trastornos da comunicación e a linguaxe asociados a déficit auditivos e visuais, o déficit de atención, a deficiencia mental, o trastorno xeneralizado do desenvolvemento, os trastornos do espectro autista, a parálise cerebral infantil e as plurideficiencias; os trastornos específicos da linguaxe escrita; as discalculias; as alteracións no desenvolvemento da linguaxe por privación social e as asociadas a contextos multiculturais e plurilingüismo; os trastornos da fluidez da fala; as afasias e os trastornos asociados; as disartrias; as disfonías; as disglosias; as alteracións da linguaxe no avellentamento e os trastornos dexenerativos; as alteracións da linguaxe e a comunicación en enfermidades mentais; o mutismo e as inhibicións da linguaxe; as alteracións das funcións orais non verbais: deglución atípica, disfagia e alteracións tubáricas.
A8	Coñecer os fundamentos do proceso de avaliación e diagnóstico.
A9	Coñecer e aplicar os modelos, técnicas e instrumentos de avaliación.
A10	Realizar a avaliación das alteracións da linguaxe nos trastornos específicos do desenvolvemento da linguaxe: trastorno específico da linguaxe, retrasos da linguaxe, trastornos fonéticos e fonolóxicos; os trastornos da comunicación e a linguaxe asociados a déficit auditivos e visuais, o déficit de atención, a deficiencia mental, o trastorno xeneralizado do desenvolvemento, os trastornos do espectro autista, a parálise cerebral infantil e as plurideficiencias; os trastornos específicos da linguaxe escrita; as discalculias; as alteracións no desenvolvemento da linguaxe por privación social e as asociadas a contextos multiculturais e plurilingüismo; os trastornos da fluidez da fala; as afasias e os trastornos asociados; as disartrias; as disfonías; as disglosias; as alteracións da linguaxe no avellentamento e os trastornos dexenerativos; as alteracións da linguaxe e a comunicación en enfermidades mentais; o mutismo e as inhibicións da linguaxe; as alteracións das funcións orais non verbais: deglución atípica, disfagia e alteracións tubáricas.
A12	Realizar unha avaliación tras a intervención.
A13	Coñecer os principios xerais de la intervención logopédica.
A15	Coñecer e aplicar os modelos e as técnicas de intervención.
A17	Coñecer e realizar a intervención logopédica nos trastornos específicos do desenvolvemento da linguaxe: trastorno específico da linguaxe, retrasos da linguaxe, trastornos fonéticos e fonolóxicos; os trastornos da comunicación e a linguaxe asociados a déficit auditivos e visuais, o déficit de atención, a deficiencia mental, o trastorno xeneralizado do desenvolvemento, os trastornos do espectro autista, a parálise cerebral infantil e as plurideficiencias; os trastornos específicos da linguaxe escrita; as discalculias; as alteracións no desenvolvemento da linguaxe por privación social e as asociadas a contextos multiculturais e plurilingüismo; os trastornos da fluidez da fala; as afasias e os trastornos asociados; as disartrias; as disfonías; as disglosias; as alteracións da linguaxe no avellentamento e os trastornos dexenerativos; as alteracións da linguaxe e a comunicación en enfermidades mentais; o mutismo e as inhibicións da linguaxe; as alteracións das funcións orais non verbais: deglución atípica, disfagia e alteracións tubáricas.
A18	Coñecer e realizar a intervención logopédica en Atención Temperá.
A19	Coñecer e implementar os Sistemas de Comunicación Aumentativa.
A20	Coñecer e implementar as axudas técnicas á comunicación.
B3	Apreciar as distintas manifestacións da diversidade.
B4	Aprender a aprender.
B7	Capacidade de análise e síntese.
B8	Capacidade de observar e de escoitar de forma activa.
B10	Capacidade para motivarse e procurar a calidade na actuación profesional.
B11	Comportarse con ética e responsabilidade social como cidadán e como profesional.
B13	Coñecer e manexar as novas tecnoloxías da comunicación e da información.
B14	Destreza e empatía nas relacións interpersoais.
B18	Ser creativo no exercicio da profesión.
B19	Ter compromiso ético.
C3	Utilizar as ferramentas básicas das tecnoloxías da información e as comunicacións (TIC) necesarias para o exercicio da súa profesión e para a aprendizaxe ao longo da súa vida.
C4	Desenvolverse para o exercicio dunha cidadanía aberta, culta, crítica, comprometida, democrática e solidaria, capaz de analizar a realidade, diagnosticar problemas, formular e implantar solucións baseadas no coñecemento e orientadas ao ben común.
C7	Asumir como profesional e cidadán a importancia da aprendizaxe ao longo da vida.

Resultados da aprendizaxe

Resultados de aprendizaxe	Competencias / Resultados do título		
	A	B	C
Conocer los sistemas de comunicación aumentativa y alternativa que pueden emplear las personas con discapacidades congénitas y adquiridas y trastorno de la comunicación y/o la escritura.	A19 A20	B4 B7 B13	C3
Comprender el concepto de competencia comunicativa en los usuarios de sistemas de comunicación aumentativa y alternativa.	A2 A3	B3 B8 B11	
Analizar las dificultades inherentes al proceso de valoración del estatus comunicativo-lingüístico de las personas que necesitan comunicación aumentativa y alternativa.	A2 A3 A7 A8 A10	B3 B10 B11 B14 B18 B19	
Conocer los enfoques, estrategias y técnicas para la intervención en comunicación aumentativa y alternativa en personas con trastornos de la comunicación y/o la escritura debido a discapacidades congénitas y adquiridas.	A9 A12 A13 A15 A17 A19 A20	B4 B13	C3 C7
Adquirir las estrategias necesarias para llevar a cabo el proceso de valoración e intervención de la comunicación aumentativa y alternativa.	A8 A9 A10 A17 A18 A19 A20	B4 B13 B18	C3 C4 C7

Contidos	
Temas	Subtemas
Introdución á Comunicación Aumentativa e Alternativa (CAA).	Conceptualización da CAA. Destinatarios dos sistemas de comunicación aumentativa e alternativa. O modelo de comunicación aumentativa e alternativa. Competencia comunicativa. Clasificación dos sistemas.
Comunicación Aumentativa e Alternativa Non Asistida	Clasificación dos sistemas non asistidos de CAA. Estratexias xestuais. Sistemas de signos manuais pedagóxicos Linguaxes codificados xestuais Lingua de signos

Comunicación Aumentativa e Alternativa Asistida: Conxuntos e Sistemas simbólicos.	Clasificación dos sistemas asistidos de CAA. Obxectos. Fotografías. Debuxos lineales Pictogramas Sistema Bliss Linguaxe Minspeak A ortografía para a comunicación escrita
Comunicación Aumentativa e Alternativa: Técnicas de selección e axudas técnicas	Selección das mensaxes: selección directa, barrido e selección codificada. Accesos. Tecnoloxía de apoio. Programas de CAA.
Valoración para a selección e uso de sistemas de Comunicación Aumentativa e Alternativa	O proceso de valoración. Estratexias para a valoración da comunicación aumentativa e alternativa para o uso dos sistemas de CAA na discapacidade conxénita e adquirida. Instrumentos e adaptacións.
Estratexias de intervención da Comunicación Aumentativa e Alternativa	Enfoques de intervención Estratexias e técnicas específicas Programas de intervención

Planificación				
Metodoloxías / probas	Competencias / Resultados	Horas lectivas (presenciais e virtuais)	Horas traballo autónomo	Horas totais
Sesión maxistral	A2 A3 A7 A10 A12 A13 A17 A18 A19 A20 B3 B4 B7 B11 B13 B18 B19 C3 C7	12	0	12
Simulación	A19 A20	3	0	3
Obradoiro	A8 A9 A15 A19 A20 B13 B14 C4 C7	4.5	2.5	7
Aprendizaxe colaborativa	A8 A9 A19 A20 B3 B4 B11 B13 B18 B19	8	0	8
Proba obxectiva	A3 A12 A13 A15 A19 A20	1.5	0	1.5
Traballos tutelados	A8 A9 A19 A20 B4 B13 B18 B19 C3 C7	0	115	115
Eventos científicos e/ou divulgativos	A19 A20 B8 B10	1.5	0	1.5
Proba práctica	A19	0.5	0	0.5
Atención personalizada		1.5	0	1.5

*Os datos que aparecen na táboa de planificación son de carácter orientativo, considerando a heteroxeneidade do alumnado

Metodoloxías	
Metodoloxías	Descrición
Sesión maxistral	Os contidos do programa serán expostos virtualmente.
Simulación	Se configurarán situacións semellantes as que se producen no eido real da intervención da CAA, co fin de utilizalas como experiencias de aprendizaxe e como precedente para a súa avaliación.
Obradoiro	O alumnado desenvolverá tarefas eminentemente prácticas sobre o tema específico da CAA non asistida (dactilolóxico, palabra complementada e bimodal) co apoio e a supervisión do profesorado.

Aprendizaxe colaborativa	A clase organizarase en pequenos grupos nos que os estudantes traballarán conxuntamente na resolución das tarefas asignadas pola profesora e que serán guiadas de xeito presencial e apoiadas coas tecnoloxías da información e as comunicacións.
Proba obxectiva	Os estudantes deberán superar de forma continua o longo do curso diferentes probas obxectivas nas que se combinan preguntas de verdadeiro-falso, de elección múltiple, e de resposta breve.
Traballos tutelados	Os grupos de traballo entregarán nos debidos prazos os materiais debidamente identificados que son produto das actividades de aprendizaxe ("saber facer") realizadas durante as clases interactivas.
Eventos científicos e/ou divulgativos	Os alumnos asistirán virtualmente a un evento no que aprenderán a manexar software específico de comunicación aumentativa e alternativa.
Proba práctica	Os estudantes deberán superar unha proba práctica sobre os contidos das clases interactivas correspondentes os sistemas non asistidos e complementarios de comunicación (alfabeto dactilolóxico, sistemas de comunicación bimodal e palabra complementada).

Atención personalizada

Metodoloxías	Descrición
Sesión maxistral Traballos tutelados	O alumnado recibirá atención personalizada virtual o longo do cuatrimestre sempre que o precise para a resolución das dúbidas que poidan xurdir relacionadas cos aspectos teóricos e prácticos da materia. Ademáis, os estudantes asistirán as tutorías virtuales para a entrega e revisión dos traballos tutelados.

Avaliación

Metodoloxías	Competencias / Resultados	Descrición	Cualificación
Proba obxectiva	A3 A12 A13 A15 A19 A20	Se levará a cabo a avaliación continua da materia. Realizaráanse probas obxectiva de temas completos / bloques de contidos. Con estas probas se valorará o dominio e asimilación dos contidos teóricos do programa e a súa aplicación á intervención da CAA. As probas obxectivas consistirán en tests de preguntas de verdadeiro-falso, de escolla múltiple e de resposta breve. Estas probas computan o 40% da cualificación final.	40
Traballos tutelados	A8 A9 A19 A20 B4 B13 B18 B19 C3 C7	Coa realización dos traballos tutelados se valora a adquisición de procedementos ou competencias de "saber facer". Cada grupo de traballo colaborativo entregará nos prazos establecidos os materiais que son produto das actividades de aprendizaxe realizadas durante as clases interactivas. Os traballos tutelados computan o 40% da cualificación final.	40
Proba práctica	A19	Con esta proba preténdese valorar as habilidades e as destrezas dos estudantes no uso dos sistemas non asistidos A proba práctica computa o 20% da cualificación final e consiste: 1) no deletreo manual de palabras propostas 2) no uso da palabra complementada para recitar unha poesía, e 3) no uso da comunicación bimodal para cantar una canción	20

Observacións avaliación

Para aprobar a materia é imprescindible superar cada unha das partes (nota mínima de 5 en todas as probas obxectivas e nota mínima de 5 na proba práctica) e a entrega de todos os traballos tutelados.

Os requisitos para superar a materia no caso dos estudantes con dispensa son os mesmos que para os que asisten á clase. Estes deberán presentar os traballos tutelados antes do exame da convocatoria oficial.

Fontes de información

Bibliografía básica

- ASOREY, E., FOZ, S., y VARGAS, E. (2016). Implementación de SAAC en las aulas para alumnos con discapacidad física.. Gobiernode Aragón: Departamento de Educación, Cultura y Deporte
- BASIL, C., SORO-CAMATS, E. y ROSELL, C. (1998). Sistemas de signos y ayudas técnicas para la comunicación aumentativa y la escritura. Principios teóricos y aplicaciones.. Barcelona: Masson
- DA FONTE, M. A., y BOESCH, M. C. (2019). Effective augmentative and alternative communication practices. New York: Routledge
- GANZ, J. B., y SIMPSON, R. L. (2019). Interventions for Individuals with Autism Spectrum Disorder and Complex Communication Needs. Baltimore: Paul H. Brookes
- GÓMEZ TAIBO, M. L. (2020). Comunicación simbólica: Comunicación aumentativa y alternativa. Madrid: Pirámide
- (). .
- ABRIL, D., DELGADO, C., Y VIGARA, A. (2010). Comunicación aumentativa y alternativa. Guía de referencia. Madrid: CEAPAT.ADAMSON, L. B., & ROMSKI, M. A. (Eds.) (1997). Communication and language acquisition: Discoveries from atypical language development. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.ALCANTUD, F. y SOTO, F. J. (2003). Tecnologías de ayuda en personas con trastornos de comunicación. Valencia: Nau Llibres.ALONSO, P., DÍAZ, E., MADRUGA, B., Y VALMASEDA, M. (1989). Introducción a la Comunicación Bimodal. Madrid: MEC (CNREE).BASIL, C. (1994). Sistemas aumentativos y alternativos de comunicación. En En J. Peña Casanova: Manual de Logopedia. Ed. Masson.BASIL, C. y RUÍZ, R. (1985). Sistemas de comunicación no vocal para niños con disminuciones físicas. Madrid: Fundesco. BASIL, C., SORO-CAMATS, E. y ROSELL, C. (1998). Sistemas de signos y ayudas técnicas para la comunicación aumentativa y la escritura. Principios teóricos y aplicaciones. Barcelona: Masson.BAUMGART, D., JOHNSON, J. y HELMSTETTER, E. (1996). Sistemas alternativos de comunicación para personas con discapacidad. Madrid: Alianza.BEUKELMAN, D. R., & MIRENDA, P. (2005). Augmentative and Alternative Communication. Supporting children and adults with complex communication needs. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.BEUKELMAN, D. R., GARRET, K. L., & YORKSTON, K. M. (2007). Augmentative Communication Strategies for Adults with Acute or Chronic Medical Conditions. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.BEUKELMAN, D. R., & REICHLE, J. (2000). Augmentative and Alternative Communication for Adults with Acquired Neurological Disorders. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.BLACKSTONE, S., & HUNT BERG, M. (2003a). Social Networks: A communication inventory for individuals with complex communication needs and their communication partners ?Inventory Booklet. Monterey, CA: Agmentative Communication, Inc.BLACKSTONE, S., & HUNT BERG, M. (2003b). Social Networks: A communication inventory for individuals with complex communication needs and their communication partners ?Manual. Monterey, CA: Agmentative Communication, Inc.CARR, E. G., LEVIN, L., McCONNACHIE, G., CARLSON, J. I., KEMP, D., & SMITH, C. E. (1996.). Intervención comunicativa sobre los problemas de comportamiento. Guía práctica para el cambio positivo.Madrid: Alianza.CHURCH, G., & GLENNEN, S. (1992). The handbook of assistive technology. San Diego, CA: Singular Publishing Group.COCKERYLL, H., & CARROLL-FEW, L. (2001). Communicating without speech: Practical Augmentative and Alternative Communication. London: Mac Keith Press.COOK, A. M., & HUSSEY, S. M. (2002). Assistive Technologies: Principles and practice (2nd edition). St. Louis. Mosby.DOWNING, J. E. (1999). Teaching Communication Skills to Students with Severe Disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes.ELDER, P., & GOOSSENS?, C. (1994). Engineering training environments for interactive augmentative communication: Strategies for adolescents and adults who are moderately/severely developmental delayed. Birmingham, AL: Southeast Augmentative Communication Conference Publications.FROST, L. y BONDY, A. (1994). El sistema de Comunicación por intercambio de figuras. Manual de entrenamiento. N.J: Pyramid Educational Consultants.GLENNEN, S. & DeCOSTE, D. (1997). The Handbook of Augmentative and Alternative Communication.San Diego: Singular Publishing Group Inc.GOOSSENS?, C., CRAIN, S., & ELDER, P. (1992). Engineering the preschool environment for interactive, symbolic communication. Birmingham, AL: Southeast Augmentative Communication Conference Publications.KLEIN, M. D., CHEN, D., & HANEY, M. (2000). Promoting Learning Through Active Interaction. A Guide to Early Communication with Young Children who Have Multiple Disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes.LIGHT, J. & BINGER, C. (1998). Building communicative competence with individuals who use augmentative and alternative communication. Baltimore: Paul Brookes Publishing Co.LLOYD, L., FULLER, D., & ARVIDSON, H. (1997). Augmentative and Alternative Communication. A handbook of principles and practices. Boston: Allyn & Bacon.LONCKE, P., CLIBBENS, J. ARVIDSON, H., y LLOYD, L. (1999). Augmentative and Alternative

Communication. New directions in research and practice. London: Whurr Publishers. MARTÍN-CARO-CARO, L. y JUNOY, M. (2001). Sistemas de comunicación y parálisis cerebral. Madrid: ICCE. Colección Necesidades Educativas Especiales. MAYER JOHNSON, R. (1981). The Picture Communications Symbols. Stillwater: Mayer-Johnson Co. (Trad. cast. S.P.C., Símbolos Pictográficos para la Comunicación no vocal. Madrid: MEC, 1985). M.E.C. (1995). Asesoramiento a familias de niños y niñas sordos: orientaciones y pautas de actuación. Madrid: MEC. MONFORT, M., JUÁREZ, A., y ROJO, A. (1990). Programa Elemental de Comunicación Bimodal. Ed. Cepe. QUIST, R., LLOYD, L., & ARVIDSON, H. (2005). Assistive technology. Principles and applications for communication disorders and special education. London: Elsevier Academic Press. REICHLE, J., BEUKELMAN, D. R., & LIGHT, J. C. (2002). Communication and Language Intervention Series: Vol.4. Exemplary Practices for Beginning Communicators. Implications for AAC. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co. REICHLE, J., YORK, J., & SIGAFOOS, J. (1991). Implementing augmentative and alternative communication. Strategies for learners with severe disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. ROMSKI, M. A. & SEVCIK, R. A. (1996). Breaking the speech barrier: Language development through augmented means. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. ROWLAND, C. (1996). Communication matrix. Portland, OR: Oregon Health and Science University. ROWLAND, C., & SCHWEIGERT, P. (2004). First things. Early communication for the pre-symbolic child with disabilities. US Department of Education: Oregon Health & Science University. SÁNCHEZ MONTOYA, R. (2002). Ordenador y discapacidad. Guía práctica de apoyo a las personas con necesidades educativas especiales. Madrid: Cepe. SCHAEFFER, B., RAPHAEL, A., y KOLLINZAS, G. (2005). Habla signada para alumnos no verbales. Madrid: Alianza Editorial. SCHIEFELBUSCH, R. L. (1986). Bases de la intervención en el lenguaje. Madrid: Alhambra Universidad. SCHLOSSER, R. (2003). The Efficacy of Augmentative and Alternative Communication. Toward Evidence-Based Practice. San Diego, California. Academic Press, Elsevier Science. SIEGEL, E., & WETHERBY, A. (2000). Nonsymbolic communication. In M. Snell (Ed.), Instruction of students with severe disabilities (5th ed., pp. 409-451). SIEGEL-CAUSEY, E., & GUESS, D. (1989). Enhancing nonsymbolic communication interactions among learners with severe disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co. SIGAFOOS, J., ARTHUR-KELLY, M., & BUTTERFIELD, N. (2006). Enhancing Everyday Communication for Children with Disabilities. Baltimore: Paul H. Brookes. SILVERMAN, F. (1995). Communication for the speechless. Boston: Allyn & Bacon. SMITH, M. M. (2005). Literacy and Augmentative and Alternative Communication. London: Elsevier Academic Press. SOTILLO, M. (1993). Sistemas Alternativos de Comunicación. Madrid: Trotta. TORRES, S. (2001). Sistemas alternativos de comunicación. Manual de comunicación aumentativa y alternativa: sistemas y estrategias. Málaga: Aljibe. TORRES, S. (1988). La palabra complementada (Cued Speech). Revisión crítica del oralismo. Madrid: CEPE. TORRES, S. y RUÍZ, M. J. (1996). La Palabra Complementada. El Modelo Oral Complementado: Introducción a la intervención cognitiva en logopedia. Madrid: CEPE. TORRES, S., URQUIZA, R., y SANTANA, R. (1999). Deficiencia Auditiva. Guía para profesionales y padres. Málaga: Aljibe. Von TETZCHNER, S., & GORVE, N. (2003). Augmentative and Alternative Communication. Developmental Issues. London: Whurr Publishers. Von TETZCHNER, S. y MARTINSEN, H. (1991). Introducción a la enseñanza de signos y al uso de ayudas técnicas para la comunicación. Madrid: Visor. Von TETZCHNER, S., & JENSEN, M. (1996). Augmentative and Alternative Communication. European Perspectives. London: Whurr Publishers. WARREN, S. F., & ROGERS-WARREN, A. K. (1985). Teaching Functional Language. Generalization and Maintenance of Language Skills. Austin: PRO-ED. WETHERBY, A. M., & PRIZANT, B. M. (2000). Autism Spectrum Disorders. A transactional developmental perspective. Baltimore, Maryland: Paul H. Brookes Publishing Co. YORKSTON, K. (Ed.) (1992). Augmentative communication in the medical setting. San Antonio, TX: The Psychological Corporation.

Bibliografía complementaria

- () .

Basil, C. (1984). Sistemas de comunicación no-vocal y desarrollo cognitivo. *Revista de logopedia y fonoaudiología*, vol III, nº 3, 142-154. Alegría, J. y Leybaert, J. (1987). El papel de LPC en el tratamiento del material escrito. Comunicación presentada al Simposium on Oral Skills and Total Communication. Gentbrugge (Belgium), 22-23 de octubre. American Speech-Language-Hearing Association. (1981). Position statement on nonspeech communication. *ASHA*, 23, 577-581. American Speech-Language-Hearing Association. (1991). Report: Augmentative and alternative communication. *ASHA*, 33(5), 9-12. American Speech-Language-Hearing Association. (1992). Guidelines for meeting the communication needs of persons with severe disabilities. *ASHA*, 34 (7), 1-8. Baker, B. (1982). Minspeak: A semantic compaction system that makes self-expression easier for communicatively disabled individuals. *Byte*, 7, 186-202. Baker, B. (1985). The use of words and phrases on a MINSPEAK communication system. *Communication Outlook*, 7, 8-11. Basil, C. (1985). Interacción y comunicación no-vocal. *Revista de logopedia y fonoaudiología*, vol. V, nº 3, 145-149. Bondy, A., & Frost, L. (1994). The Picture Exchange Communication System. *Focus on Autistic Behavior*, 9, 1-19. Bondy, A., & Frost, L. (1998). The Picture Exchange Communication System. *Topics in Language Disorders*, 19, 373-390. Bruno, J. (1989). Customizing a Minspeak System for a preliterate child: a case example. *Augmentative and Alternative Communication*, 5, 89-100. Burkhart, L. (1994). Organizing vocabulary on dynamic displays devices: Practical ideas and strategies. Paper presented at the sixth Biennial Conference of the International Society for Augmentative and Alternative Communication, Maastricht, the Netherlands. Fonoll, J. (2002). Toca Toca sistema ejercicios de causa efecto. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): *Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad*. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp. 313-317). Murcia: Consejería de Educación y Cultura. Fonoll, J. (2002). Tpin. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): *Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad*. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp.295-298). Murcia: Consejería de Educación y Cultura. Fried-Oken, M. (2000). *Speaking up and Spelling out: Personal Essays on Augmentative and Alternative Communication*. Baltimore: Paul H. Brookes. Gerber, S., & Kraat, A. (1992). Use of a developmental model of language acquisition: Applications to children using AAC systems. *Augmentative and Alternative Communication*, 8, 19-32. Gómez, M. y cols. (2002). Diccionario Multimedia de Signos Schaeffer: un instrumento de apoyo para las necesidades especiales en el área de comunicación y lenguaje. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): *Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad*. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp.307-312). Murcia: Consejería de Educación y Cultura. González Rus, G. (2002). Pulsadores, conmutadores e interruptores: Sistemas de acceso para el discapacitado motórico. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): *Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad*. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp.91-97). Murcia: Consejería de Educación y Cultura. Henderson, J. (1992). *Preschool Augmentative and Alternative Communication Checklist*. Solana Beach, CA: Mayer-Johnson, Inc. ISAAC España (1999). *Jornadas sobre Comunicación Aumentativa y Alternativa*, Vitoria: Gastéiz (CDROM). Juárez, A. (1984). Comunicación bimodal y educación del lenguaje. En L. Cervantes (coord.): *Sordera: del diagnóstico al tratamiento*. (pp.111-115). Cartagena: APANDA. Junoy, M. (1993). La tecnología como ayuda en la educación de los niños con parálisis cerebral. En A. Rosa, I. Montero, y M^a. C. García: *El niño con parálisis cerebral: Enculturación, desarrollo e intervención* (pp. 307-392). Madrid: MEC-CIDE. Lagares, J. (2002). Plaphoons. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): *Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad*. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp.351-354). Murcia: Consejería de Educación y Cultura. Light, J. (1988). Interaction involving individuals using augmentative and alternative communication systems: State of the art and future directions. *Augmentative and Alternative Communication*, 2, 66-82. Light, J. (1989). Toward a definition of communicative competence for individuals using augmentative and alternative communication systems. *Augmentative and Alternative*, 5, 137-144. Llorens, B. (2003). Sistema Minspeak de Comunicación Aumentativa. *Comunicadores con salida de voz*. En F. Alcantud y F. J. Soto (Coords.) *Tecnologías de ayuda en personas con trastornos de comunicación*. (pp. 185-209). Valencia: Nau Llibres. Lloyd, L. L., Quist, R., & Windsor, J. (1990). A proposed augmentative and alternative communication model. *Augmentative and Alternative Communication*, 6, 172-183. Lloyd, L., & Fuller, P. (1986). Toward an augmentative and alternative communication symbol taxonomy: A proposed superordinate classification. *Augmentative and Alternative Communication*, 2 (4), 165-171. MacDonald, J. (2004). *Communicating partners: Developmental guidelines for*

professionals and parents. London: Jessica Kingsley Publishers. Maharaj, S. C. (1980). Pictogram Ideogram Communication. Regina, Canada: The George Reed Foundation for the Handicapped. Manolson, A. (1985). It takes two to talk. A Hanen early language parent book. Toronto, Ontario, Canada: Hanen Early Language Resource Centre.

Pérez de la Maza, L. (2002). Programa de estructuración ambiental por ordenador para personas del espectro autista: PEAPO. En F. J. Soto y J. Rodríguez (Coords.): Las nuevas tecnologías en la respuesta educativa a la diversidad. Actas del II Congreso Nacional de Nuevas Tecnologías y Necesidades Educativas Especiales (pp.255-258). Murcia: Consejería de Educación y Cultura.

Peula, M. (2000). Ayudas técnicas a la comunicación. En F. Peñafiel y J. de Dios (Coord.), Cómo intervenir en logopedia escolar (pp. 76-112). Madrid: CCS.

Pinedo, F. J. (1981). Diccionario Mímico Español. Federación Nacional de Sordos. España, Valladolid.

Pinedo, F. J. (1989). Nuevo Diccionario Gestual Español. Madrid. Fomento de Empleo de Minusválidos, S. L.

Puyuelo, M., Edó, A., y Sáenz, Mª V. (1985). Sistemas alternativos de comunicación y ayudas para el aprendizaje en niños con dificultades motrices graves. Revista de logopedia y fonoaudiología, vol V, nº 3, 162-171.

Rodríguez Illera, J. L. (1995). DITS: un programa informático para el aprendizaje del código dactilológico. Comunicación, lenguaje y educación, 25, 107-111.

Rowland, C., & Schweigert, P. (1989). Tangible symbols: Symbolic communication for individuals with multisensory impairments. Augmentative and Alternative Communication, 5, 226-234.

Rowland, C., & Schweigert, P. (2000a). Tangible symbols, tangible outcomes. Augmentative and Alternative Communication, 16, 61-78.

Rowland, C., & Schweigert, P. (2000b). Tangible symbols systems (Rev. ed.) [Videotape]. San Antonio, TX: Harcourt Assessment.

Ruiz, C., y Saiz, F. (1995). Cómo integramos la palabra complementada en el desarrollo del niño sordo. Infancia y Aprendizaje, 69-70, 19-30.

Santana, R. (1999). Papel de la Palabra Complementada en el desarrollo y uso de las representaciones fonológicas en el sordo. Tesis Doctoral. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria (microficha).

Schaeffer, B. (1980). Spontaneous language through signed speech. En R. Schiefelbusch (Ed.), Nonspeech language and communication: Analysis and intervention (pp. 421-446). Baltimore: University Park Press.

Schaeffer, B. (1986). Lenguaje de signos y lenguaje oral para niños minusválidos. En M. Monfort: Investigación y logopedia. III Simposio de Logopedia. Ed. Cepe.

Schaeffer, B., Kollinzas, G., Musil, A., & McDowell, P. (1977). Spontaneous verbal language for autistic children through signed speech. Sign language studies, 17, 287-328.

Schaeffer, B., Musil, A., & Kollinzas, G. (1980). Total Communication. Champaign, Illinois: Research Press.

Sigafoos, J. (1999). Creating opportunities for augmentative and alternative communication: Strategies for involving people with developmental disabilities. Augmentative and Alternative Communication, 15, 183-190.

Smith, M., & Grove, N. (1999). The bimodal situation of children learning language using manual and graphic signs. En P. Loncke, J. Clibbens, H. Arvidson y Lloyd, L. (Eds.), Augmentative and Alternative Communication. New directions in research and practice (pp. 8-30). London: Whurr Publishers.

Smith, M., & Grove, N. (2003). Asymmetry in input and output for individuals who use AAC. In J. C. Light, D. R. Beukelman, & J. Reichle (Eds.), Communicative competence for individuals who use AAC: From research to effective practice (pp. 163-195). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.

Sutton, A., & Morford, J. (1998). Constituent order in picture pointing sequences produced by speaking children using AAC. Applied Psycholinguistics, 19, 526-536.

Sutton, A., Soto, G., & Blockberger, S. (2002). Grammatical issues in graphic symbol communication. Augmentative and Alternative Communication, 18, 192-214.

Tamarit, J. (1989). Uso y abuso de los sistemas alternativos de comunicación. Comunicación, lenguaje y educación, 1, 81-94.

Torres, S. (1991). La palabra complementada (cued speech). De la percepción visual del habla a la comprensión y producción de la palabra. Comunicación, lenguaje y educación, 9, 71-83.

Van Tatenhove, G. (1993). What is Minspeak? Wooster, OH: Prentke Romich Company. ¿Qué es Minspeak? Madrid: EO-Prim.

Von Tetzchner, S. (1993). Desarrollo del lenguaje asistido. Infancia y Aprendizaje, 64, 9-28.

Wetherby, A. M., & Prizant, B. M. (1992). Profiling young children's communicative competence. En S. F. Warren y J. Reichle (Eds.), Causes and effects in communication and language intervention (pp. 217-253). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing Company.

Wetherby, A. M., & Prizant, B. M. (1993). Profiling communication and symbolic abilities in young children. Journal of Childhood Communication Disorders, 15 (1), 23-32.

SERIES DE COMUNICACIÓN AUMENTATIVA Y ALTERNATIVA WARRICK, A. Communication without speech (ISAAC Series: Volume 1). Augmentative and Alternative Communication Around the World. WILLIAMS, M. B. & KREZMAN, C. Beneath the surface (ISAAC Series: Volume 2). Creative expressions of Augmented Communicators. ERICKSON, K., KOPPENHAVER, K., & YODER, D. Waves of Words. (ISAAC Series: Volume 3). Augmented Communicators Read and Write. REVISTA "AUGMENTATIVE AND ALTERNATIVE COMMUNICATION"

Recomendacións

Materias que se recomenda ter cursado previamente

Materias que se recomenda cursar simultaneamente

Materias que continúan o temario

Alteracións de base evolutiva/652G04012

Alteracións de base conxénita/652G04013

Alteracións de base neurolóxica e anatómica/652G04021

Observacións

Recoméndase ter matriculado e superado previamente a materia de alteracións de base evolutiva, conxénita e anatómica

(*A Guía docente é o documento onde se visualiza a proposta académica da UDC. Este documento é público e non se pode modificar, salvo casos excepcionais baixo a revisión do órgano competente dacordo coa normativa vixente que establece o proceso de elaboración de guías